

ПУБЛІЧНА СЛУЖБА

УДК 071.35

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2023.1/23>

Купріянова А.О.

Харківський національний університет внутрішніх справ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ОРГАНАМИ І ПІДРОЗДІЛАМИ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

Стаття є дослідженням особливостей забезпечення відновлення функцій держави на деокупованих територіях територіальних громад органами і підрозділами міністерства юстиції України. Було з'ясовано, що повномасштабна війна РФ та запровадження воєнного стану в Україні суттєво вплинули на всі сфери нашого життя, в тому числі й на систему юстиції. Встановлено, що відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 р. № 1219-р «Про затвердження плану дій органів виконавчої влади з відновлення деокупованих територій територіальних громад», було затверджено план дій органів виконавчої влади з відновлення деокупованих територій територіальних громад, зокрема і органів та підрозділів Міністерства юстиції України. Встановлено, що військові російської федерації щодня вчиняють військові злочини на території України. Щоб жодне порушення прав людини не залишилося безкарним, сьогодні ведеться кропітка робота з фіксації цих фактів. Також досліджено, що документування військових злочинів є ключовим завданням органів Міністерства юстиції. Нами встановлено, що проєкт ЄС «Право-Justice» передав Міністерству юстиції України декілька комплектів 3D-сканерів для того, щоб проводити судово-медичні експертизи в ході розслідування воєнних злочинів, завдяки яким можна значним чином здійснити пришивидження слідчих дій, збору і документування доказів. Окремо варто звернути увагу на рекомендації Міністерства юстиції України стосовно подання інформації до міжнародних судів. «Скажи правду» є проєктом Міністерства юстиції України, платформою для ефективного збору та обробки інформації про порушення прав людини Російською Федерацією. На зазначеному порталі кожна особа, яка постраждала від дій окупантів, може залишити заявку та розповісти власну правду, яку почує весь світ. Проведення робіт виконуються відповідно до міжнародних стандартів. Отже, в умовах розв'язаної широкомасштабної війни російської федерації проти України діяльність органів Мін'юсту є надзвичайно важливою в сучасних реаліях, оскільки якісне проведення комплексу заходів у частині юстиції на звільнених територіях стимулює їх подальше постконфліктне будівництво.

Ключові слова: повномасштабна війна, органи юстиції, деокуповані території, воєнний стан, правова допомога.

Постановка проблеми. Повномасштабна війна РФ та запровадження воєнного стану в Україні суттєво вплинули на всі сфери нашого життя, в тому числі й на систему юстиції. Органи юстиції та в загальному уся наша правова система зіштовхнулася з безпрецедентними викликами, з новими реаліями сучасної дійсності в умовах активних бойових дій та повномасштабного вторгнення російських військових на територію України. Тому з початку війни, основні сили та засоби органів правопорядку були спрямовані на забезпечення оборони держави, проведення контрдиверсійних заходів, протидію злочинам проти основ національної безпеки, забезпечення належної

організації роботи з виявлення, збирання, фіксації та збереження доказів порушення норм міжнародного гуманітарного права з боку РФ у ході війни проти України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями, пов'язаними з визначенням системи органів юстиції, їх повноважень та перспектив реформування присвятили свої наукові праці О. Болгов, В. Вдовитченко, Я. Жукровський, П. Корнієнко, О. Мерза, О. Федькович та інші.

Мета статті полягає в дослідженні забезпечення функцій держави на деокупованих територіях територіальних громад органами і підрозділами міністерства юстиції України.

Виклад основного матеріалу. В умовах російсько-української війни цілком закономірно була сформована низка неординарних, онтологічних і метафізичних викликів перед Українським суспільством та державністю загалом. Їх перелік вельми широкий: від депопуляції й до урбіциду. В цьому ряду відносно відокремлено стоїть проблема відновлення повноцінного життя на деокупованих територіях України. Власне самі деокуповані території постали специфічним, нетиповим об'єктом кримінологічного аналізу та розгортання кримінально-превентивної діяльності. Для нього виявились характерними численні віктимогенні, інфраструктурно-урбаністичні, політичні, економічні, організаційні чинники детермінації злочинності.

Російсько-українська війна ставить перед нашим народом і державою екстраординарні виклики, які вимагають оперативної й виваженої специфікації існуючих загальнотеоретичних положень, формування проактивної стратегії протидії злочинності на деокупованих територіях України із врахуванням особливостей кримінологічної обстановки, що типово складається після їх звільнення від загарбника, а також нетипових обставин і прогнозованих криміногенних ризиків [12].

Ефективність забезпечення прав громадян залежить від наявності дієвого механізму їх захисту та охорони, елементами якого є правова база, система уповноважених суб'єктів, правові засоби (форми і методи їх діяльності), гарантії, та ін. Одним із ключових суб'єктів, до основних завдань якого входить захист прав і свобод людини, є органи та підрозділи Міністерства юстиції України.

Адміністративно-правовий статус Міністерства юстиції України має певні особливості. Так, окреслений орган є головним у системі центральних органів виконавчої влади, завдяки якому забезпечується формування та реалізація державної політики у сфері нотаріату, організація примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), державна реєстрація актів цивільного стану, державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, державна реєстрація обтяжень рухомого майна, державна реєстрація юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб-підприємців, у сфері виконання кримінальних покарань та пробачії, у сфері правової освіти населення; забезпечується формування

державної політики у сфері архівної справи і діловодства та створення і функціонування державної системи страхового фонду документації (абз. 2 п. 1 Положення «Про Міністерство юстиції України») [9]. Можемо зробити висновок, що окреслений нами орган має безліч напрямів своєї діяльності.

Одним із основних завдань Міністерства юстиції України, згідно з положенням про його діяльність, є забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері правової освіти, правової обізнаності, інформування населення, доступу громадян до джерела правової інформації [9]. Обов'язки щодо належного організаційного, правового та фінансового забезпечення місць тимчасового тримання осіб і місць відбування кримінальних покарань покладено на Міністерство юстиції України [3].

Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 р. № 1219-р «Про затвердження плану дій органів виконавчої влади з відновлення деокупованих територій територіальних громад», було затверджено план дій органів виконавчої влади з відновлення деокупованих територій територіальних громад [8]. Відповідно до зазначеного плану, основні функції органів та підрозділів Міністерства юстиції полягають:

1. У проведенні суцільної перевірки наявності документів Національного архівного фонду, а також документів тривалого зберігання, зокрема документів з кадрових питань (особового складу) в архівних установах, місцевих органах виконавчої влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форми власності з метою встановлення фактів втрати, пошкодження або знищення документів;

2. В організації та проведенні обстежень органів і установ Державної кримінально-виконавчої служби задля того, щоб визначити ступінь їх пошкодження, наявності необхідних інженерних та технічних засобів охорони, нагляду і контролю, стану житлових приміщень, стану енерго- та теплопостачання тощо;

3. В здійсненні переміщення (евакуації) осіб, узятих під варту, та засуджених з деокупованих територій до відповідних установ для попереднього ув'язнення та виконання покарань, які розташовані в безпечній місцевості інших районів, у разі неможливості виконувати покладені на персонал установ обов'язки, а також нормальне функціонування цих установ;

4. В організації матеріально-технічного та ресурсного забезпечення органів і установ Державної кримінально-виконавчої служби, організації та здійсненні охорони цих установ, режиму утримання засуджених та осіб, узятих під варту, а також належного медичного забезпечення;

У здійсненні заходів із забезпечення відшкодування майнової та немайнової (моральної) шкоди, завданої внаслідок збройної агресії Російської Федерації;

У забезпеченні ведення обліку фактів порушення прав і свобод цивільного населення внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України відповідно до принципів і норм міжнародного права;

У забезпеченні щодо надання правової допомоги населенню згідно із Законом України «Про безоплатну правову допомогу» [10].

Внаслідок широкомасштабної війни російської федерації проти України, значні території країни перебувають під окупацію. Після звільнення окремих окупованих територій було виявлено велику кількість злочинів проти населення. Так, зокрема:

Від 24 лютого 2022 року в Україні зареєстрували 68 тисяч воєнних злочинів росіян, які призвели до загибелі 9 655 людей. Реальні ж цифри є значно більшими [1].

У листопаді 2022 року вперше в історії міністри юстиції країн G7 зустрілися в Берліні, задля того, щоб обговорити розслідування скоєних в Україні воєнних злочинів і притягнути винних до відповідальності. До конференції також долучився і очільник українського Мін'юсту Денис Малюська. Мета зустрічі полягала в тому, щоб покращити координацію розслідувань скоєних злочинів. Результатом Конференції стало підписання міністрами юстиції країн «Великої сімки» спільної Декларації.

У декларації закріплено:

– засудження загарбницької війни росії проти України, якою рф грубо порушує міжнародне право, зокрема Статут ООН;

– засудження триваючих атак, в результаті яких вбивають і поранюють цивільних осіб, системних нападів на критичну інфраструктуру та завдання великої шкоди медичному персоналу й установам, а також пов'язаного з кон-

фліктом сексуального та гендерного насильства в Україні;

– зобов'язання покращувати діалог між органами кримінального переслідування та неурядовими організаціями, де це доцільно, щоб сприяти подальшому обміну інформацією та – у разі необхідності – вдосконалювати стандарти збору доказів і уникати повторної травматизації свідків;

– активізація обміну кращими практиками роботи зі свідками-потерпілими під час розслідування [2].

Внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України судові експерти науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції проводять відповідні види експертиз, призначених у кримінальних провадженнях за фактами розслідування злочинів, вчинених РФ, а також з метою встановлення причин і розміру знищення та пошкодження рухомого та нерухомого майна, визначення розміру матеріальних збитків.

Саме для впровадження новітніх методів та засобів задля швидкої, безпечної та якісної фіксації воєнних злочинів, науково-дослідні інститути судових експертиз Мін'юсту отримали ще 2 лазерні 3D-сканери від проекту «Підтримка реформ та цифровізації сектору юстиції України (Право-Justice II)».

Документування військових злочинів є ключовим завданням Мін'юсту, а забезпечення Мін'юсту необхідним обладнанням – пріоритетним напрямком. Процес документування злочинів і доведення європейським партнерам, що ці злочини були скоєні саме російським режимом, саме за вказівкою певних осіб, і що саме російські ракети та бомби знищили конкретну будівлю, а від російських куль загинули громадяни України та уламків зброї – є важливою умовою для притягнення Російської Федерації до відповідальності в спеціальному міжнародному трибуналі [13].

На першому етапі відновлення кримінальної юстиції на деокупованих територіях дуже актуальним питанням є відновлення кримінальних проваджень, які з різних причин не завершені та були залишені в окупованих окупантами приміщеннях [14].

У зв'язку з тим, що Україна поступово продовжує звільнення окупованих територій внаслідок

Таблиця 1

Воєнні злочини на деокупованих територіях [1]

Воєнні злочини	Херсонська обл.	Харківська обл.	Київська обл.
к-ть зафіксованих випадків	11 109	понад 12 000	10 652

контрнаступальної операції, виникла необхідність у перегляді основних норм законодавства у сферах нотаріату та державної реєстрації. Варто забезпечити, з одного боку, умови, що сприятимуть відновленню діяльності відповідних суб'єктів надання послуг, а з іншого боку – належний захист майнових прав громадян та юридичних осіб від можливих зловживань.

Саме задля вдосконалення механізмів правового регулювання діяльності та контролю у сферах державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, бізнесу та нотаріату в умовах воєнного стану, Кабінетом Міністрів України була прийнята Постанова «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України у сферах нотаріату та державної реєстрації» [7].

Зміни, які передбачаються відповідно до Постанови, стосуються організаційних питань контролю за діяльністю державних реєстраторів. Зокрема, з метою відновлення роботи суб'єктів державної реєстрації на вільних від російської окупації територіях та забезпечення їх відповідним персоналом передбачається:

- виключення спеціальної перевірки як форми контролю у сфері державної реєстрації;

- скасування вимоги про обов'язкове перебування особи на посаді державного реєстратора чи іншій посаді, що передбачає виконання функцій державного реєстратора станом на 23 лютого 2022 року.

Крім того, відповідно до Постанови передбачається перегляд повноважень посадових осіб органів юстиції в частині державної реєстрації органів державної влади, органів місцевого самоврядування, казенних підприємств, державних підприємств, комунальних підприємств, комунальних організацій (установ, закладів), державних організацій (установ, закладів) та державної реєстрації на підставі судових рішень про заборону вчинення реєстраційних дій.

Окремо варто звернути увагу на систему безоплатної правової допомоги, яка розпочинає інформаційну кампанію для жителів звільнених від окупантів територій. Система БПД інформуватиме жителів деокупованих територій стосовно алгоритмів дій у тих чи інших правових ситуаціях, а також розкаже, як вирішити найпоширеніші правові проблеми [5].

Координаційний центр з надання правової допомоги є першою та провідною ланкою БПД в Україні. Відповідно до Положення про Координаційний центр з надання правової допомоги, що затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 6 червня 2012 року № 504, Координа-

ційний центр з надання правової допомоги було створено задля того, щоб формувати та забезпечувати функціонування ефективної системи безоплатної правової допомоги в Україні, забезпечувати її доступність та якість. Вищезазначена структура є державною установою і належить до сфери управління Міністерства юстиції України.

Первинна правова допомога передбачає інформування громадян про права і свободи, порядок їх реалізації, а також механізми відновлення порушених прав. Для цього характерні такі види юридичних послуг, що полягають зокрема [11]:

- у наданні правової інформації;

- у наданні консультацій і роз'яснень з правових питань;

- у складанні заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру);

- у наданні консультацій, роз'яснень та підготовці проектів договорів користування земельними ділянками (оренда, суборенда, земельний сервітут тощо) для сільського населення – власників земельних ділянок;

- у наданні допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації.

Право на безоплатну первинну правову допомогу відповідно до Конституції України та Закону України «Про безоплатну правову допомогу» мають усі особи, які перебувають під юрисдикцією України [6].

Крім того, нашу увагу привернули рекомендації Міністерства юстиції України щодо подання інформації до міжнародних судів. «Скажи правду» – проект Міністерства юстиції України, платформа для ефективного збору та обробки інформації про порушення прав людини Російською Федерацією. На цьому порталі кожен, хто постраждав від дій окупантів, може залишити заявку та розповісти власну правду, яку почує весь світ. Роботи проводяться відповідно до міжнародних стандартів [4].

Висновки. Отже, в умовах повномасштабної війни Російської Федерації проти України, нагальним у цьому напрямку є побудова ефективних алгоритмів, втілення всіх можливих дієвих механізмів, розробка належних рекомендацій для органів правопорядку та правосуддя, що неможливо здійснити без адаптації чинної нормативно-правової бази України шляхом запровадження нових законодавчих ініціатив. Переконані, якісне проведення комплексу заходів в частині юстиції на звільнених територіях стимулюватиме їх постконфліктне будівництво.

Список літератури:

1. В Україні зафіксовано понад 68 тис воєнних злочинів окупантів, з них понад 2600 – проти дітей. URL: <https://espreso.tv/v-ukraini-zafiksovano-ponad-68-tis-voennikh-zlochiniv-okupantiv-z-nikh-ponad-2600-proti-ditey>
2. Координація розслідувань злочинів, скоєних в Україні: відбулася зустріч міністрів юстиції країн «Великої сімки». *Урядовий портал*. 29 листопада 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/koordinaciya-rozsliduvan-zlochiniv-skoyenih-v-ukrayini-vidbulasya-zustrich-ministriv-yusticiyi-krayin-velikoyi-simki>
3. Корінь А.В., Шамрук Н.Б. Поняття та особливості адміністративно-правового статусу міністерства юстиції України: *матеріали міжнар. наук. – практ. конф. (м. Чернігів, 22–23 квіт. 2021 р.)*. С. 290–293.
4. Міністерство юстиції запустило проєкт «Скажи правду» / Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України: URL: <https://www.kmu.gov.ua/news>
5. Офіційний сайт Міністерства юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/sergiy-orlov-zmini-neobhidni-dlya-efektivnogo-funktsionuvannya-sistem-notariatu-ta-derjreestratsii-v-umovah-voennogo-stanu-uryad-priynyav-vidpovidnu-postanovu>
6. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>
7. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України у сферах нотаріату та державної реєстрації: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 № 1422. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1422-2022-%D0%BF#Text>
8. Про затвердження плану дій органів виконавчої влади з відновлення деокупованих територій територіальних громад: Розпорядження Кабінету Міністрів України; План від 30.12.2022 № 1219-р. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1219-2022-%D1%80#Text>
9. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України: Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 02.07.2014 № 228. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text>
10. Про утворення Координаційного центру з надання правової допомоги та ліквідацію Центру правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції: Постанова Кабінету Міністрів України; Положення, Перелік від 06.06.2012 № 504. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504-2012-%D0%BF#Text>
11. Система безоплатної правової допомоги в Україні: держава, юридичні клініки, громадські об'єднання. URL: <https://legalclinics.in.ua/consult/consultation-17-06-2022-2/>
12. Сокурєнко В.В. Стабілізаційно-транзитивна стратегія протидії злочинності на деокупованих територіях України. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2022. №2 (27). С. 9–18.
13. Українські судові експерти отримали ще два сучасні лазерні 3d-сканери. *Мін'юст*. 07 лютого 2023. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/ukrainski-sudovi-eksperti-otrimali-sche-dva-suchasni-lazerni-3d-skaneri>
14. Яковенко М. О. Деякі питання відновлення діяльності органів досудового розслідування на деокупованих територіях: *матеріали Круглого столу (23 вересня 2022 року)*. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 258–263.

Kupriyanova A.O. ENSURING THE RESTORATION OF STATE FUNCTIONS IN DEOCCUPIED TERRITORIES OF TERRITORIAL COMMUNITIES BY BODIES AND SUBDIVISIONS OF THE MINISTRY OF JUSTICE OF UKRAINE

The article is a study of the peculiarities of ensuring the restoration of state functions in the deoccupied territories of territorial communities by the bodies and divisions of the Ministry of Justice of Ukraine. It was found that the full-scale war of the Russian Federation and the introduction of martial law in Ukraine significantly affected all areas of our life, including the justice system. It was established that in accordance with the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 30, 2022 No. 1219 «On the approval of the action plan of executive authorities for the restoration of deoccupied territories of territorial communities», the plan of actions of executive authorities for the restoration of deoccupied territories of territorial communities was approved, in particular bodies and divisions of the Ministry of Justice of Ukraine. It has been established that Russian military commit war crimes on a daily basis on the territory of Ukraine. To ensure that no human rights violations go unpunished, diligent work is being done to document these facts. It has also been found that documenting military crimes is a key task for the Ministry of Justice. We have determined that the EU project “Law-Justice” has provided the Ministry of Justice of Ukraine with several sets of 3D scanners to conduct forensic examinations during investigations of war crimes, which significantly speeds up investigative actions, evidence collection, and documentation. It is also worth noting the recommendations of the Ministry

of Justice of Ukraine regarding the submission of information to international courts. “Tell the Truth” is a project of the Ministry of Justice of Ukraine, a platform for effective collection and processing of information on human rights violations by the Russian Federation. On this portal, anyone who has suffered from the actions of occupiers can leave a statement and tell their truth, which the whole world will hear. Work is carried out in accordance with international standards. Therefore, in the context of the large-scale war that the Russian Federation has unleashed against Ukraine, the activities of the Ministry of Justice are extremely important in modern realities, as the quality implementation of a range of justice measures in liberated territories stimulates their further post-conflict development.

Key words: *full-scale war, bodies of justice, deoccupied territories, martial law, legal aid.*